

A magyar hírlapirodalom kezdete Erdélyben.

E század harmadik évében több lelkes erdélyi főúr egyesült, hogy egy magyar nyelven irandó lapot adjanak ki. Gróf *Teleki* Ferencz és Pál, gróf *Bethlen* Imre, báró *Bánffy* Dénes és József, báró *Jósika* János és *Cserey* Miklós 1803 ápr. 19-én kérték a kir. főkormányzóséket, hogy »*Diarium Hungaricum*« cím alatt postadíjmentesen megindíthassák. Ez a kérést az udvarhoz terjesztette ajánlólag, honnan május 20-án ama legfelsőbb elhatározással érkezett vissza, hogy mivel minden újságnak, diariumnak és időszakira iratnak postadíjt kell fizetni: a kérés nem teljesíthető. Néhány évvel később, Hochmeister Szebenben lakó kiadó tett lépéseket egy magyar-német nyelven szerkesztett lap indítása érdekében, de a dologból nem lett semmi, a minthogy ily kettős nyelvű lapra nem is volt szüksége az erdélyi magyarságnak, meg aztán ez nagyon is hivatalos színezetű lapvállalat akart lenni. Nem is volt ez időben talaja magyar lapnak Erdélyben. . . . A Napoleoni nagy hadjárat lekötötte a nemzet figyelmét, az erről szóló híreket részletesebben megtudhatta a »*Kurir*« és »*Hazai Tudósítások*« című magyar lapokból, — a ki szeretett olvasni — mint egy Erdélyben kiadandó kis magyar lapból.

A midőn azonban *Döbrentei* Gábor Kolozsvárra telepedett le, minden követ megmozdított egy lap kiadása végett. *Döbrentei* nyáron nem tartózkodott ugyan Kolozsvárt, hanem künn volt falun gróf Gyulainénál, kinek fia mellett nevelő volt, de az év legnagyobb részét Kolozsvár falai között töltötte. Sűrű értekezletei voltak e tárgyban Aranka, Kerekes Ábel, Ponor Thewrewk József, Farkas Sándor, *Cserey* Farkas, Kozma Gergely és másokkal, kik később igyekeztek a lap támogatására is megnyerni a közönséget. Különösen Kazinczyval váltott több levelet, tanácsát kérve ki az indi-

tandó lap miként szerkesztése felől? . . . Nem hírlapot akart ő, mely hetenként jelenjen meg, erre a talajt ő sem látta elkészülni, hanem ismeretterjesztő lapot akart szerkeszteni. Nagy akadály volt azonban a pénz hiánya! . . . 1810 július havában tárgyalt lapja érdekében Nagy-Ajtai *Cserey* Farkassal. Kész tervezetet nyújtott át Csereynek, ki azt saját költségén kinyomatta s elküldötte a főurak többekéhez. E körlevél után a lap kiadási fedezetéhez hozzájárultak: *Mártonfi* József kath. püspök, özv. gróf *Bethlen* Ádámné, gróf *Gyulai* Katalin, özv. gróf *Gyulai* Ferenczné, Kohányi *Kacsády* Zsuzsánna, gróf *Haller* János, özv. báró *Wesselényi* Miklósné, Nagy-Ajtai *Cserey* Helena, gróf *Bethlen* Gergely, *Kenderessy* Mihály, özv. gróf *Toldalagi* Lászlóné, *Cserey* Farkas. Cserey neje előfizetőket is nagyban gyűjtött a lap számára. Ily lelkes patronusokkal a lap végre megjelent 1814-ben, 181 lapos füzetben. Az első füzet Kolozsvárott nyomtatott a ref. gymn. nyomdájában. A lap élén »*Előbeszéd*« címvel Döbrentei szól négy sűrűn nyomtatott levélben a közönséghez. Összevonva néhány sorban a lap célja: hazai s külföldi híres személyek életírása, külföld népeinek ismertetése a földrajzzal egyetemben, hazai történet- és nyelvünk »régibb állapotját világosítható megjegyzések«, versek közlése, a külföldi literatúráknak bővebb ismertetése, erkölcsi elbeszélések, könyvismertetések kritikával és végül a füzet utórészen tudósító-levelek, mikben vegyesen lesznek közlemények: »hazánk fiainak literaturai s egyéb hasznos igyekezeteik felől hírek lesznek, vagy hasznos felfedezések megismertetnek«. Minden füzet elején arckép van adva, az első számban *Bethlen* Gergely kormányzó tanácsos és az enyedi ref. gymn. főkurátora képe van. A kép ifjabb gróf *Bethlen* Gergely költségén jelent meg. A kötet végén közölve van az előfizetők névsora, összeszámítám és *510-re ment az*. Az »*Erdélyi Múzeum*« (ez lett a lap címe) tehát elég szép pártolással indult meg. És e pártolás a következő évben még növekedett, mert a második füzetben úgy van újabb 115 előfizető jelezve, hogy a régiék mind megmaradtak. A második füzet már Pesten nyomtatott Trattner János nyomdájában, a lap szerkesztése azonban továbbra is Kolozsvárt folyt.

A 3-ik füzet, ép mint a 2-ik, 1815-ben jelent meg, Nagy-Ajtai *Cserey* Farkas erdélyi udvari tanácsos arcképével. A 4-ik

füzet is 1815-ben adatott ki (185—200 lap közt minden füzet), ebben a füzetben van közölve *Kerekes* Ábel szászvárosi ref. gymn. tanár felhívása a közönséghez — *Erdély történetének a megírása érdekében*. Hosszú nyilatkozatában tudtúl adja, hogy »Erdély Hisztóriája nem hogy magyarul, hanem még deákul is kidolgozva nincsen«, tudtúl adja tehát, miszerint ezt ő megírja, előbb azonban meg akar indítani egy »Gyűjteményt Erdély Hisztóriája gyarapítására — Hisztóriai darabok és apróságok czím alatt, ha ezen szándékomat kivihetem, annakutánna Erdély Hisztóriája megírásához kezdek«. Az 5-ik füzet Szálláspataki *Kenderesi* Mihály kormányzégi tanácsos arczképével jelent meg 1816-ban. A füzet elején Döbrentei hosszabb üdvözlét küldi Branyicskai báró *Jósika* János kormányzégi tanácsoshoz, a Kazinczy Ferenczet ért kitüntetésért.

»Ha valamely szép érzést — írja üdvözlétében — vagy tettet csak a színekkel játszani szerető hiúságért beszélnünk elé, az abból származó részvétel tisztaságát zavarjuk meg. Azért ohajtanám a két hazának egyszerűséggel hírül adni azon tegnapi tapasztalt széplelkűséget, mellyen való örömöm, ezen Füzetet a Méltóságos Báró Tanácsos Úrnak hazafiai érzéssel ajánlhatja. Kazinczy Ferencz, innét Hunyadvármegyéből kimene a Bánátba s óhajtott visszatérni a vármegye gyűlése napjára, mellyen a Mélt. Báró Úr, minekutánna Kormányzégi Tanácsosnak kineveztetett, elébbi Fő-Ispáni hivatalától elbucszott. Kazinczy ekkorra vissza nem jöhetett. A gyűlés után tudám meg, hogy ezen érdemes Irónkat, személyes ismeretség nélkül, a Mélt. Báró Úr, a *Ns. vármegye Tábla-Bíráji sorába kívánta*, Magyar Iróhoz való tisztelet jeléül felvétetni. Tudom, hogy a Valót tisztelő nem dicsértetésért gerjed az Érdem tiszta megismertetésére, neki az öröm, mikor látja, hogy a szép érzés önnön maga nemességéért tiszteltetik. De, nekem kedves ezt elbeszélnem. S kötelességem lenne, ha nem Barátomat illette volna is a szándéklott tisztelet, mihelyt Nemzetünk díszére élőnek adatik a figyelem. Kifogná a feltételt bé nem teljesíthetéseért kevesebbé becsülni? Szabad volna nézmem, mint megtörténtet, a *Ns. Vármegye előtt*, mellynek Tagjai ezt örömmel hallották és salynálva, hogy Kazinczy e napra vissza nem érkezett«.

Döbrentei ezen sorokat Hunyadvármegyéből küldte, Dédácsról, 1816 aug. 6. Hanem, hogy a lap bevételei kezdettek talán apadni, mutatja azon közlemény, a melyben jeleztetik, hogy gróf *Dessewffy*

József az 5-ik füzet költségeinek a fedezetére száz forintot adott. *A 6-ik füzet* 1817-ben jelent meg. Érdekes azon közlemény, a melynek czíme ez: »*Cserneki s Tarkói Gróf Dessewffy József és Kazinczi Kazinczy Ferencz kiküldött Táblabíráknak vélemények a Tek. Zemlény várm. Rendeihez a Győrnél 1809 jun. 14-én elesett vitézeknek állítandó Emlék dolgában*«. Hosszú beadványukban azon kívánatukat fejezik ki, hogy a feliratok magyar nyelven történjenek. »Látjuk, hogy Európában másutt is a hazai nyelvet szentelték az épületeknek s emlékeknek; a deákkal inkább csak a Tudományok épületeiken szoktak élni. Senki nem fog azon felakadni, ha magyar vármegye emléken magyar felülírást látand: de sokan fel fognának akadni, ha Magyarokhoz szólló, Magyaroknak állított emléken, nem-magyar felülírás olvastatnék«. Mindezenáltal nem léve biztosak a magyar nyelvű felirat elfogadásában, deákkal is készítenék egyet. A kétnyelvű felírás fogadtatott el.

A 7-ik füzet 1817-ben jelent meg, Hallerkői gróf *Haller* László arcképével, Máramaros főispánja volt, — »Telemachnak halhatatlan fordítója« — mint a kép aláírásán van jelezve. Született 1717, meghalt 1751. Úgy látszik, hogy az arcképekért, a melyek meglepő tiszták és csinosak, az illetők valamelyik rokona hordozta a költséget. Itt Haller László életrajza közben ezen sorokra is ráakadunk: »Közölvén a mult nyáron Fejéregyházán, gróf Haller János es. kir. kamarás úrral, a kép kimetszetéséről való szándékomat (t. i. Döbrentei), önként ajánlá az egész költség kifizetését. Említésem után, hogy ezt tisztelt fija akarja — kérésemre tenni; az érdemes Atyának fija által való méltó megtisztelése örömeben legalább osztozhatását kérte ki s 300 Rftot kifizetett. A többit gróf Haller Gábor úr küldötte el«. De e füzetben még más hálalkodó sorokra is akadunk, a miből az tűnik ki, hogy a lap már csak egyesek segélyével tudott fennállani! . . . A segélyt nyújtó ismeretlenségben akart maradni, Döbrentei ily czímmel intézett levelet hozzá: »*Tekintetes R. K. J. úrhoz* . . . Halás köszönettel jövök elődbe, Barátom! az Olvasó Közönség előtt, hogy ezen Múzeum folytathatása végett, mivel kevés előfizetők valának, az 5-ik Füzetre 124 Rh forintot kifizetél s e 7 ik Füzetnek egész nyomtatási költségét pedig, úgy mint 600 Rh forintot, magadra vállalád« stb. A füzetet tisztelete jeléül Döbrentei, az ismeretlenségben maradni akaró

hazafinak ajánlta. A *8-ik füzet* is 1817-ben jelent meg, gróf Széki *Teleki* Ferencz alezredes arczképével. Született 1744-ben, meghalt 1808-ban. Arczkép-költségeit felkérésre Branyicskai br. Jósika János, erdélyi tartománybeli főbiztos adta. A *9-ik füzetben* gróf Széki *Teleki* József kormsz. tanácsos, a kolozsvári ref. gymn. egyik főkurátora arczképe van. Született 1777, meghalt 1817. A *10-ik és utolsó füzet* 1818-ban jelent meg, Cserneki és Tárközi gróf *Dessewffy* József volt országgyűlési követ arczképével. A füzet Felső-Szilvási Nopcsa Elek Hunyadvármegye főispánjának s ugyanezen vármegye rendeinek van ajánlva. A füzet elején Döbrentei bucsúnyilatkozata áll, mely öt sűrűn nyomtatott levelet tesz ki. A nyilatkozat Maros-Vásárhelyről van keltezve, 1817 december elején. E terjedelmes bucsúnyilatkozatból megtudjuk azt is, hogy az előfizetők lepadása s az aláírók díjaik ki nem fizetése miatt a lap fennállása lehetetlen s tíz füzet is csak úgy tudott kijönni, hogy egyesek anyagilag is támogatták a lapot, mint a már említettek kivül: *Horvát* István az író 100, gróf *Waldstein* Immanuel Pestről 200, gróf *Dessewffy* József újból 400, *Gedő* József Aranyos-Székről 100 Rfttal. *A tíz füzet nyomtatása hat ezer forinton felül ment.* Egy füzet ára 1 forint 45 krajczár volt.

A lap nem csak az irodalmat, tudományt kultiválta, hanem a színműírást is igyekezett előmozdítani . . . Rendkívül terjedelmes színi pályázati közlemény van adva a 10-ik füzetben. »A kihirdetésre tíz dráma érkezett — szól a közlemény — a kiadóhoz 1816 újévig. A drámák rendre olvastattak el az egyesülés (bizottság) előtt. Mindenikünk óhajtotta azt a szép szerencsét, hogy egy klaszszikai becsű drámához jussunk. Egyes jelenetek szépségén kivül e reményünk kezdett eltűnni. Azonban következett a *Pártosság tüze* című szomorújáték s ennek első felvonása mindnyájunkban új nagy várakozást gerjesztett. E lelkesült bevezetés után a bírálatból mégis az tűnik ki, hogy ezen darab sem volt általános becsű, de a beküldöttek közül mégis a legjobb volt. Feltöretvén a pecsétes levél, a *Pártosság tüze* szerzőjéül *Tokody János* Biharvármegye szolgabirája tűnt ki. A darabokat átnéző társaság levelet intézett az íróhoz, hogy ő kapja a díjat, ha az általuk jelzett átdolgozásokat megteszi. E fölhívásnak azonban eredménye nem lett, mert a lapban jelezve van, hogy kétszer is irtak hozzá, de nem válaszolt

semmit: »hát kis ideig még várunk, ha nem tetszenék neki ítéletünk, akkor a jutalomtevők a begyűlt pénzt egyébre fordítják. Az most 520 forintból áll, melyhez járultak gróf Kendeffy Ádám 200, gróf Bethlen Ádám 120, báró Wesselényi Miklós 100, gróf Bethlen György 100 forinttal. Ezen pénz 1817 július közepéig b. Wesselényi Miklós úrnál állott, azolta a kiadónál van. Minthogy ennek hováfordítása felől a Múzeumban többé nem szólhatunk, azt a két magyar újságban (Hazai Tudósítások, Kurir) fogjuk hírül tenni«.

A lapnak tekintélyes író-gárdája volt . . . *Költevényeket irtak belé*: Kiss János superintendens, Kazinczy Ferencz, Döbrentei a szerkesztő maga is, Vitkovics Mihály, gróf Dessewffy József, Buczi Emil tanár, Szemere Pál, Horvát István, Kölcsey Ferencz, Sipos Pál ref. lelk. Tordán, Primoczi Szent-Miklóssy Alajos, Tóth László Ungvárról, Helmezy, Dukai Takács Judit Vasvármegyéből, Berzsenyi Dániel, Gömbös János, Horváth Elek, báró Nalácz István, Füzessi József, Aranyosrákosi Székely Sándor, Ponori Török József Szászvárosról, Deáky Zsigmond, a szombathelyi püspök titkára, Wajda Albert, Horváth János veszprémi kanonok, gróf Teleki Ferencz. *Egyebeket dolgoztak a lapba*: első sorban legtöbbet maga a szerkesztő Döbrentei, utánna mindjárt Kazinczy, továbbá Szabó András, ifjabb Pataky Mózes, Molnos Dávid, a kolozsvári unitárius gymn. igazgatója, Kisfaludy Sándor (a ki inkább csak névleg szerepelt, mert a 10 füzetbe csak egy levelet küldött be, apró vidéki dolgokról írva), Zombori József tanár, Abrudbányai Szabó Samu tanár, Kresznerics Ferencz tanító, Tatay János tanár Szombathelyen, Bacványinak egy 1798-beli versfordítását közlé Kerekes Ábel, Szász Mózes kolozsvári unitárius lelkész, Szilágyi Ferencz kolozsvári ref. gymn. tanár, gróf Mikó György Háromszékről, Buczy Emil Sz.-Benedeken Belső-Szolnokvármegyéből, Kiss János, Zombori József székelyudvarhelyi esperes, Szentkúti Sándor, Horváth Zsigmond Vasvármegyéből.

Nagyobbszabású dolgozatok voltak *Kazinczytól*: Himty szerelmének ismertetése; *Szabó Andrástól*: Philosophiára vezető értekezések; ifjabb *Pataky Mózestól*: A római poézis történetei; *Molnos Dávidtól*: Herczeg Libú történetei összekapcsolva Polynézia ismertetésével (egy hajós kapitány útazása, hogy miként jutott a Palaosz szigetekre s a király második fiával, Libúval miként

kelt tanulmányútra Európában 1784-ben); *Kazinczytól*: A magyar verselésnek nemeiről; *Zsombori Józseftől*: Észrevétel a magyar nyelv mostani állapotjáról; *Döbrenteitől*: A hexameterrel élés kezdete a régi s új nemzetek között; A francia nyelv kimivelése történetei s prózai munkájuknak megvizsgálása; Magyar litteraturát illető jegyzések; erőtéljes dolgozat ugyancsak Döbrenteitől: Az anyai nyelven írás szükséges voltának bizonyítása; *Szász Mózesről*: Az egyiptomiak, persák, görögök és rómaiak nevelése; *Szilágyi Ferencztől*: A közönséges iskolai nevelésnek a házival öszve hasonlítása; *Döbrenteitől*: Boileau Despreaux élete s poétikája (született 1636-ban Párishoz közel); *Buczy Emiltől*: Értekezés az elmének magasb kifejtődése körül az ízlés munkájiban; *Döbrenteitől*: A műveltség becse s a haza szeretetének nemes volta; *Buczytól*: A tragoedia legfőbbje a görögöknél s mostani álláspontja; *Döbrenteitől*: A német játékszín eredete s történetei általjában véve; *Molnos Dávidtól*: Mennyit ismerünk a föld színéből s mi vagyion még hátra; *Szilágyi Ferencztől*: Franklin élete.

A legtöbb dolgozat Döbrenteitől jelent meg. Erősen túlnyomó a nem hazai tárgyak feldolgozása, nagyon észrevehető az írók munkáin, hogy idegen munkákat tettek összevont alakban át magyarra, kevés az eredeti dolgozat, de azok értékesek. Változatosnak elég változatosak a füzetek, sok apró dolgozatokkal van tele, nagy tér jutva a versekre. A tíz füzetben — összeszámításom szerint. — a közölt versek 94-re mennek, köztük meglehetősen terjedelműek is. Vegyes tartalmúak ugyanezek is, de inkább kidomborodik bennök a hazai tárgy, az édes hazáról, a magyar nemzetről zengnek s több ily hazafias szellemű költemény nagyon sok van. *Hazai életleírásokat adtak*: *Barcsay Ábrahámról* (szül. 1742, elhalt 1806). Az első füzetben ír róla Döbrentei, közölve az elhunyttól néhány verset, utánna közölve van a gróf Haller Gábor által írt emlékezés Barcsayról, francziául írta, magyarra tette Kazinczy. Báró *Alvinczy József* főhadvezérről (szül. 1735, elhalt 1810) Döbrenteitől. Gróf *Batthyáni Ignázt* volt erdélyi kath. püspökről (szül. 1741, elhalt 1798) Döbrentéiről. *Szász József* emléke s hátrahagyott versei (sz. 1782, elhalt 1812). Ifjúkorán halt el s közölt versei után ítélve szép jövő várt volna rá az irodalom terén. Báró *Orczy Lőrinczről* (sz. 1718, elhalt 1789) Kazinczytól. Nagy-Ajtai *Cserey Farkasról* (sz.

1719, elhalt 1764). *Nagy József* szombathelyi főprépost élete (sz. 1753, elhalt 1810) Kresznerics Ferencztől. Cesinge János vagy ismeretebb névvel *Janus Pannoniusról* (a tudós férfiú szül. 1434, elh. 1472) Kerekes Ábeltől. Bikfalvi *Falka Sámuelről* (szül. 1766-ban, bires betűmetsző művész volt). Gróf *Haller Lászlóról* (született 1717, elhalt 1751) Döbrenteitől. *Bod Péter* ref. theologusról (sz. 1712, elh. 1768) Döbrenteitől. *Hell Maximilián* élete (a tudós férfiú szül. 1720, elh. 1792). Gróf *Teleki Ferenczről* (sz. 1744, elh. 1808). Gróf *Teleki Józsefről* (sz. 1777, elh. 1817) Döbrenteitől. Az utolsó füzetben közölve van néhai Teleki József grófnak a nevelőhöz intézett útatisása ily czímmel: »Gyermekeim neveléséről való gondolataim«. Hazafias szellem ri ki a terjedelmes utatisásból.

Döbrentei lapjában igyekezett is mindegyre hangot adni a nemzeti érületnek! *Kis János* superintendens hosszabb dolgozatot irt ily czim alatt: »Elegyes Tárgyakról Gondolatok.« Több tárgyat felölelve dolgozatában mindegyikről külön írva, az egyik szakaszban kikel a fényűzés ellen, mely a magyar társadalmat elszegényíti; majd a hazaszeretetről elmélkedik s azon végkövetkeztést vonja le, hogy bár a hazaszeretet azon meggyőződésből veszi eredetét, hogy a mi saját hasznunk szorosán össze van kapcsolva azon országnak, melyben élünk, boldogságával és állandóságával, de mindazáltal a hazaszeretet mégis távol van azon haszonkereséstől, mely mindent csak magáért tesz, a közjóért majd semmit. A hazát szeretni kell, annak nyelvét, erkölceit, törvényeit, jussait és szabadságait, egyszóval a nemzet által alkotott országnak boldogságát és dicsőségét olyan közös és elidegeníthetetlen javainak tartja, melyeknek utolsó csepp vérig való védelmezésére magát kötelesnek ismeri. Majd áttér a magyar nyerseség és darabosság kárhoztatására, s oktatásait a cseléd és gazda közti viszonyra is kiterjeszti. Nehány sorát átveszem, mivel a cselédügygel jelenben is sokat bajlódunk: »Ma ritkán láthatni hű cselédet. Régente őket nem annyira pénzzel, mint jó akarattal csatolták a családhoz. Mai napon a cselédek egy háztól a más házhoz szegődnek s nem gondolnak véle akárki legyen urok és asszonyok, valahányszor magok között öszszegyűlnek, nem tesznek egyebet, hanem a ház titkait beszélik, és híresítik, úgy lehet őket nézni, mint megannyi kémeket. Mi őket jól

fizetjük, jól ruházzuk, jól tápláljuk, *de megverjük*; ők érzik ezt, s azért legnagyobb ellenségeinkké lettek. Hajdan sokat dolgoztattak velek, nagy fenyegetéskben tartották, s szűkön adtak enni-inniok, *de csakugyan számba vették őket*, s a cseléd holtáig szolgálván urát, annak házában halt meg késő vénségében. « Döbrentei, kilencz levél terjedelmű dolgozatában a latin nyelv használata ellen kelt ki, bebizonyítván, hogy a latin nyelvnek az irodalomban már sok haszna nincsen, külföldi példákból mutatja ki, hogy minden nemzet csak akkor haladott, mikor az írók a magok nemzeti nyelvökkel éltek. Az érdekes czikk czíme volt: »Az anyai nyelven írás szükséges voltának megbizonyítása.« . . . Egy más ily czímű dolgozatában »A műveltség becse s a haza szeretetének nemes volta«, nagy apparátussal fejté ki, hogy a szülőknek kötelességök jó tagot, hasznos munkálására buzgóvá tett polgárt neveltetni, melyben őseik után laknak. Elítéli azon köröket, kik külföldön neveltetik gyermekeiket s nem a nemzet számára neveltetnek. Kimutatja tizenkilencz levélre terjedő dolgozatában, hogy a tudományoknak nemzeti nyelven terjesztése a jelen nemzedékre van hagyva . . . Egy *Gróf* — nevét nem tette ki — nyílt felhívást intéz honfiaihoz, hogy társalogjanak magyar nyelven egymásközt. »Külföldön mindenki az anyai nyelven beszél és nemzeti öltözetben jár, nálunk ellenben nincs így. Hogy nevezhessem p. o. Magyaroknak magamat, ha őseink nyalka köntöse nem díszíti testemet, ha magyarul alig tudok.«

A Nagy József prépost életiratában közölve van azon beszéde is, a mit Vasvármegye gyűlésén tartott a nemzeti nyelv érdekében a latin helyébe 1806-ban. . . . Ha ezen s más ilyenü közleményekhez hozzávesszük a hazafias költeményeket is, láthatni mennyire igyekezett nemzeti hivatását Döbrentei lapjával betölteni. Még a főrangúak is, ha verseltek, így irtak:

Kedves Hazám édes nyelve
Értted érez kebelem,
Kezem éghez felemelve
Éltem neked szentelem.

Gróf Teleki Ferencznek »Hazám Nyelve« czímű hosszabb verse kezdődik az itt közölt négy sorral.

A lap megszűnése már csak azért is sajnós volt, mivel azzal

oly összejövetelek is megszűntek, a hol tudományos eszmecserék váltattak. Döbrentei minden héten írói férfiakat, az irodalom iránt érdeklődőket hívott magához, beható eszmecseréket váltottak, a lapba is csak oly dolgozatokat vettek fel — miként Döbrentei írta bucsú szavában — mit a rendes összejövetelei gyűlés jóváhagyott. Irodalmi központ volt tehát a lap szerkesztői helyisége, a mely összejövetelek megszűntek Döbrentei távoztával. Rendes tagok voltak: Buzna Lázár piarista tanár, Fekete Ferencz birtokos, Gyarmathy Sámuel orvos, Koros Imre liceumi nyomda igazgatója, Lengyel István ref. gymn. tanár, Liedeman Márton evang. lelkész, Molnos Dávid unitárius gymn. igazgató, Szász Mózes unitárius lelkész, Szilágyi Ferencz ref. gymn. tanár, Szilveszter György unitárius gymn. tanár. Ezek mind Kolozsvárott laktak. Vidékről gyakran bejöttek: Buczy Emil kath. gymn. tanár Szebenben, Cserey Farkas kir. kamarás, Döme Károly pozsonyi kanonok, Hegedüs Sámuel ref. gymn. tanár Nagy-Enyeden, Kenderessy Mihály kormányzékai tanácsos, Szabó András a gróf Teleki Samu könyvtárának volt felügyelője Marosvásárhelyen.

Még csak azt említem fel, hogy daczára a lap élénk szerkesztésének, írói honoráriumok azért nem igen lehettek, legalább erre mutat a Kiss János levele, mit 1817-ben intézett Döbrenteihez, igyekezett megnyugtanni, hogy »soh se aggodjál a honorarium meg nem küldhetése miatt«, csodálkozását fejezi ki, hogy hazai viszonyaink közt képes a nyomtatási költségeket fedezni, nemhogy még írói díjt is fizessen; a magyar írónak sok nehézséggel kell küzdenie, háládatlan munkát végeznek anyagi tekintetben, sőt még elösmerés sem igen kíséri fáradságai közt. »Halhatatlan a te érdemed, hogy az *első tudományos* folyóiratot létre hoztad.«

Döbrentei lapjának megszűnése után Erdélyben magyar lap több nem volt éveken át! . . . 1821-ben *Bogdánfi Gábor* »*Erdélyi Hirmondó*« cím alatt politikai magyar újság szerkesztésére és kiadására vállalkozott, meg is kapta rá az engedélyt — kormányzékai akták bizonylata szerint — de úgy látszik a tervezett lap nem indult meg, mert ennek semmi nyoma sincsen.

1826-ban Kis-Szántói *Pethe Ferencz*, korábban Bécsben a »Magyar Kurir« szerkesztő társa, több érdemes hazafi unszolására engedélyt kért »*Hazai Hiradó*« című hetenként kétszer egy-egy íven, gazdasági toldalékkal bővítve megjelenendő magyar politikai

lap kiadására, melynek tárgyai: politikai válogatott esetek és történetek bel- és külföldről; felsőbb rendelkezések, idézések, személy leírások, haszonbérek, árverés stb. A *Toldalék* vagy a félevenkénti »*Nemzeti Gazda*« tárgyai: gazdasági, kereskedési, technológiai s más tanulságos értekezések, melyek egy vagy két árkusonként mellékeltek. Pethe kérelmét siker koronázta, a lapindítási engedély megadatott. Pethe régi hírlapíró volt, a múlt században nemcsak a Kurirnál volt segéd-szerkesztő, hanem önálló lapja is volt: »*Magyar Ujság*« (»Vizsgálódó Magyar Gazda«) címmel. A lap Bécsben adott ki, épp mint a Kurir. Gazdasági hetilap volt, megjelent hetenkint egyszer. 1796-ban indítá Pethe ezen lapot, de kevés ideig állott fenn. Bécsi összeköttetéseinél fogva, kivívhatta az új lap indítási engedélyt.

Csaknem négy tized telt el, míg az erdélyi magyarságnak politikai lap létrejöhetésére az idő elérkezett. Az erdélyi írók és olvasók szükségét kezdék érezni annak, hogy mint az anyaországnak tüzetesen irodalomnak élő tudósai, írói, politikai, ismeretterjesztő és oktató mulattató lapjai és folyóiratai vannak az ország szívében, fővárosában: úgy a tőle elszakadt, politikailag elszigetelt és csaknem külön nemzeti életet élő, külön küldetést teljesítő erdélyi magyarságnak is saját fővárosában Kolozsvárott lennie kell íróinak, külön lapjának és helyi hírlapirodalmának. Döbrentei volt az úttörő ugyan, de az időszaki sajtóra az útát Pethe Ferencz jelölte ki, olvasó közönséget és sajtót, hozzá munkás és írói erőket teremtett, meggyőzte honfitársait arról, hogy az erdélyi magyarságban van életképesség és önművelési hajlam, s némi áldozattal és dolgozva egy lap fenttartható. Pethe lapja indítása után kevés idő múlva elhalt, *Méhes* vette kezébe a lap szerkesztést, a melyel kezdetét vette az erdélyi magyar hírlapirodalom állandósítása, de a minek ismertetésére nem terjeszkedem ki, megelégedve ezúttal az Erdélyben megjelent magyar lapok neveit közölni 1850-ig, és pedig nem betű sorrendben, hanem a szerint, a mily sorrendben keletkeztek és a mennyire egyik lap a másiknak kiegészítő része volt, mert így sokkal könnyebb áttekintése az olvasóra.

»*Hazai Hiradó*«. Politikai lap, megjelent hetenkint egyszer, 1830-tól kétszer. Keletkezett 1827 július 2-án, megszűnt 1831. decz. 30-án. *Közhasznú Jegyzések*. Gazdasági lap, a Hiradó heti

melléklapja. Keletkezett 1828 június, megszűnt 1829 végén. . . .
 »*Erdélyi Híradó*«. Politikai lap, a megszűnt Hazai Híradó folytatása. Szerkeszté Méhes Sámuel. Hetenként kétszer jelent meg. Keletkezett 1832. június 1-én, megszűnt 1848 május 30-án. E hosszú időn át egész 1848 május 16-ig mind Méhes szerkeszté, akkor átvette Ócsvai Ferencz, úgy látszik csak azért, hogy folytathassa az új lapot, mely pár hét múlva meg is indult a Híradó megszűnésével: »*Kolozsvári Híradó*« czímmel, hetenkint négyszeri megjelenéssel. Keletkezett tehát 1848 június 1-én, megszűnt ugyanez év november 16-án. A lap tehát más-más czímmel 21 évig állott fenn, a mennyiben 1827-ben indult meg a Pethe lapja.

Az Erdélyi Híradónak társlapjai voltak: »*Nemzeti Társalkodó*«. Történelmi és irodalmi hetilap. Keletkezett 1830. július 1-én, megszűnt 1841 decz. 30-án. A két első évben Pethe szerkeszté mint a Hazai Híradó melléklapját, elhalálozása után Méhes vette át ezen lap szerkesztését. . . Társlapja volt továbbá az Erdélyi Híradónak a »*Vasárnapi Ujság*«. Közhasznú ismeretterjesztő heti lap. Szerkeszté Brassay Sámuel. Keletkezett 1834 ápril 1-én, megszűnt 1848 november 9-én.

Ezen lapok szabadelvű kézben voltak.

Külön álló lapok voltak, hogy a legelsőn kezdjem az: »*Ag-lája*«. Szépirodalmi folyóirat volt, szerkeszté Kolozsvárott Kelemen János. 1829-ben indult meg, de a harmadik füzettel be is végezte pályafutását.

»*Erdélyi Prédikátori Tár*«. Protestáns egyházi folyóirat volt, szerkeszté Kolozsvárott Salamon József. Keletkezett 1833, megszűnt 1839, a 9-ik füzettel.

»*Egyházi beszédek Gyűjteménye*«. Barra Gábor adta ki Kolozsvárott ezen folyóiratot. Keletkezett 1837 májusban, megszűnt ugyanezen év végén.

»*Erdélyi Hírlap*«. Brassó. Politikai és vegyes tartalmú heti lap. Szerkeszté Veress János. Melléklapja volt a »*Mulattató*«. Keletkeztek 1838 június 1-én, megszűntek 1839 végén. Ez volt a legelső vidéki magyar erdélyi lap e században.

Erdély leghatalmasabb hírlapszerkesztője *Szilágyi Ferencz* volt . . . A konzervatív iránynak hódolt, azon pártnak állt szolgálatában, de épp ezért népszerűségét is elveszté az erdélyi részek-

ben, a mire ő azonban nem sokat ügyelt, határozott elvekkel birt s föl nem áldozta azt népszerűség hajhászásáért. Midőn lapját megindítá, már hírneves író volt, szerkesztette a »*Klió*« zsebkönyvet és e század második tizedében, tanulmányos ismertetéseket közölt, három terjedelmes füzet jelenve meg belőlök. Szilágyi szerkesztésével a következő lapok jelentek meg Kolozsvárott :

»*Múlt és Jelen*«. Politikai hírlap, kétszer jelent meg egy héten. Keletkezett 1841 január 5-én, megszűnt 1848 ápril 11-én. Társ-lapjai voltak: »*Hon és Külföld*«, ugyanazon időben keletkezett és szűnt meg, mint a főlap. »*Kolozsvári Hetilap*«. Keletkezett 1843 január, megszűnt 1848 ápril 28-án. Az első történeti és statisztikai lap volt, a második kizárólag hirdetésekre szolgált. Midőn főlapja a »*Múlt és Jelen*« 1848 ápril 11-én megszűnt, helyébe új lapot indított: »*Jelen*« czímmel. De ezen hetenkint kétszer megjelenő politikai lap, mely indult 1848 ápril 14-én csak május 9-ig állott fenn. Adott ki »*Historiai Kedveskedő*« czímmel irodalmi és történeti folyóiratot. Keletkezett 1841 június 18-án, megszűnt 1848 május 9-én. Gyermekeirodalmi hetilapot is adott ki, a »*Magyar Gyermekebarátot*«. Hetenkint jelent egyszer meg. Keletkezett 1843. jan. 3-án, megszűnt 1844 decz. 30-án. Ugy a *Historiai* mint a *Magyar Gyermekeklap*, a főlapnak voltak kiegészítő részei.

»*Életelvek Képekben*«. Szépirodalmi és mulattató folyóirat. Szerkeszté Magyar Lajos. A havi füzetes lap keletkezett Kolozsvárott 1843 október, megszűnt 1844 elején. Ugyancsak Magyar szerkesztésével jelent meg a »*Kis-Követ*«. Heti szépirodalmi lap volt, minden két hétben külön képmellékletekkel.

»*Természetbarát*«. Kolozsvár. Természettudományi Közlöny, Szerkeszté Berde Áron, hetenként megjelent egyszer. Keletkezett 1846 július 5-én, megszűnt 1848 június 29-én. Folytatása az »*Ipar és Természetbarát*«, természettudományi és iparlap. Keletkezett 1848 július 2-án, megszűnt ugyanezen év november 9-én. A forradalmi idő nem kedvezett Berde lapjának.

1848 és 49-ben éppen *kilencz új lap keletkezett*, de mert a mily hamar születtek, ép oly hamar ki is multak, feleslegesnek tartom neveik fölemlítését, hisz a legtöbbje élete egy óra sem terjedt. Egy lap tartá hosszabban fenn magát, és ez volt a »*Honvéd*«. Kolozsvárott szerkeszté Ocsvai Ferencz. *Napilap volt!* . . . Az első

erdélyi napilap tehát. Az erdélyi főhadparancsnokság hivatalos közlönye volt, a lap fele német szöveggel nyomatott. Keletkezett 1848 decz. 2-án, megszűnt 1849 augusztus 14-én. Félévig tartá még magát az »*Ellenőr*« is. Radikális politikai lap volt. Kolozsvárott szerkeszték Kőváry László és Dózsa Dániel. Keletkezett 1848 május 2-án, megszűnt november 14-én. Krizbay Miklós is indított »*Szabadság*« névvel *napilapot* Kolozsvárott 1849 augusztus 1-én. Programjában a szabadság teljes kivívását jelezte, addig a tollat le nem teszi, de rá két hét múlva a lapocska — a mi nagyon is érthető — megszűnt.

A szabadságharcz nagy drámája bevégződván, az erdélyi magyar hírlapirodalom is megszűnt. Egy lap sem maradt életben az eddig megmaradtak közt! . . . 1827-től 1849-ig bámolni való virágzásnak örvendett az erdélyi hírlapirodalom, mindez 1849-ben megszűnt, hogy újabb alkotmányos életünk helyreállása után, megint s még fokozottabb virágzásnak induljon.

A mily szerényen indult meg a magyar hírlapirodalom Erdélyben, épp oly hatalmas lökést vett e század 30-as és 40-es éveiben. Főoszloposai voltak a hírlapirodalomnak: *Méhes Sámuel*, ki nem annyira dolgozatai által tűnt ki, mint tapintatos szerkesztésével. Versenyháza volt e téren *Szilágyi Ferencz*, a kitől lapszerkesztése mellett dolgozatok is sűrűn jelentek meg. *Brassay Sámuel* tudományos dolgozataival tűnt fel és a valódi ismeretterjesztő lapnak ő veté meg nem csak Erdélyben, de az egész országban alapját. *Ócsvai*, mint politikai író volt hangadó, de csak a 40-es évek vége felé, épp mint *Kőváry László* és *Dózsa Dániel* is. 1840—43 közt két kitűnő publicistája volt Erdélynek: *Kemény Zsigmond* báró és *Kovács Lajos*, kik szabadelvű irányban forgatták tollukat. A vezéreken kívül jelentékeny írói gárda támogató a lapokat, de nem rendszeres foglalkozásként, hanem kizárólag egyes dolgozataik beadásával. Természetesen, a ki az akkori lapokat a mai olvasó közönség igényeivel méri össze, sok tekintetben egyhangúnak és száraznak fogja találni, melyekben ritkán van meg a mai hírlapok egyik legjellemzőbb sajátága: az *actualitás*. De azért a közönség akkori igényeihez képest jól voltak szerkesztve s a régi lapok úttörő szerkesztői méltó elismerést érdemelnek.

ÜRMÖSSY LAJOS.